

FONTS ORALS

Martí Binimelis	Entrevista abril 2012
Llorenç Ginard (1935)	Entrevista abril 2012
Ramon Codina Bonet (1936)	Entrevista desembre 2018
Joan Duran Melis (1951)	Entrevista abril 2018
Francisca Gayà Brunet (1963)	Entrevista abril 2018
Jerònia Puerto Salas (1955)	Entrevista abril 2018
Maria Antònia Soler Riera (1949)	Entrevista desembre 2018

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BENNÀSSAR, Sebastià (1999). «L'art illenc més jove i els dibuixos de Puerto Morey, junts a Manacor». *Diari de Balears* [en línia]. <<https://www.dbalears.cat/cultura/1999/01/24/39668/1-art-illenc-mes-jove-i-els-dibuixos-de-puerto-morey-junts-a-manacor.html>> [Consulta: 2 desembre 2018]
- CENTRE CÍVIC DE SON MACIÀ (1999). *Guillermo Puerto Morey (1927-1973). Exposició rememorativa*. [Catàleg de l'exposició]. Consell de Mallorca: Sa Nostra: Ajuntament de Manacor.
- DURAN BORDOY, Bàrbara (2012). «Ponència inaugural: El grup Drac». A: *VII Jornades d'Estudis Locals de Manacor: Manacor Art i Societat*. Manacor: Ajuntament de Manacor.
- GIL MUÑOZ, Carlos (1971). *Formentera una comunidad en evolución*. Barcelona: DOPESA.
- GOBIERNO DE ESPAÑA (1970). *Boletín Oficial del Estado* [en línia]. <<https://www.boe.es/boe/dias/1970/01/20/pdfs/A00971-00971.pdf>> [Consulta: 2 desembre 2018]
- GOMEZDELACUESTA (2011). «Grup Dimecres. Geografía de un sentimiento» [en línia]. <<http://elgrupdelsdimecres.blogspot.com/2011/01/normal-0-0-1-7931-45208-arte-376-90.html>> [Consulta: 2 desembre 2018]
- MOREY MORA, Guillem (1971). «Guillem Puerto Morey. Primera exposició de dibuixos». *Perlas y Cuevas*, núm. 263 (16 octubre), pàg. 14.
- PERELLÓ PARADELO, Rafael (1971). «Guillermo Puerto Morey en s'Alicorn». *Perlas y Cuevas*, núm. 264 [en línia]. <http://ibdigital.uib.cat/greenstone/collect/premsaForanaMallorca/index/assoc/Perlas_y/Cuevas_1971_mes/10_n0264.dir/Perlas_y_Cuevas_1971_mes10_n0264.pdf> [Consulta: 2 desembre 2018]
- REDACCIÓ (1970). «Teatrales». *Perlas y Cuevas*, núm. 228 (4 juliol), pàg. 15.
- (1972). «La Academia de Guillem Puerto presenta exposició de dibuixos infantiles». *Perlas y Cuevas*, núm. 294 (16 desembre) [en línia]. <http://ibdigital.uib.cat/greenstone/collect/premsaForanaMallorca/index/assoc/Perlas_y/Cuevas_1972_mes/12_d16_n.dir/Perlas_y_Cuevas_1972_mes12_d16_n0294.pdf> [Consulta: 2 desembre 2018]
- (1973). «Homenatge a Guillem Puerto». *Perlas y Cuevas*, núm. 311 (25 agost).
- (1986). «Album de Manacor. La fotos de ayer». *Perlas y Cuevas*, núm. 667 (10 gener), pàg. 8.
- RÖTTGER, Ernst; KLANTÉ, Dieter ([1964] 1972). *Punto y línea. El juego y el elemento creador* [en línia]. París: Editorial Bouret. <https://issuu.com/patekong/docs/puntoylinea_el_juego_y_el_elemento_creador/12?ff=true> [Consulta: 2 desembre 2018]
- SACMA (2010). «Exposició Homenatge a Guillem Puerto Morey» [en línia]. <<http://sacma-manacor.blogspot.com/2010/06/exposicio-homenatge-guillem-puerto.html>> [Consulta: 2 desembre 2018]
- S'ALICORN (1972). *Catàleg Exposició Alumnes Guillem Puerto*. [Arxiu personal de Bàrbara Duran Bordoy]

Músics en la toponímia urbana del municipi de Manacor*Carme Sánchez Riera***Introducció**

Aquesta comunicació consisteix bàsicament en un estudi sobre la toponímia urbana, corresponent a la ciutat de Manacor i a la seva comarca, que està relacionada o dedicada als professionals de la música en les seves distintes vessants.

Aquesta comunicació es pot dividir en dues parts diferenciades. La primera part consisteix en la relació i la localització dels espais urbans del terme de Manacor que tenen per nom l'onomàstica dels diferents músics que restaran sota estudi biogràfic en la segona part. En aquesta segona part, els músics ressenyats es cataloguen i classifiquen segons el seu àmbit musical i se'n dona a conèixer la trajectòria musical i la relació amb el nostre municipi.

Els noms de les àrees urbanes representen un element de gran influència en la vida dels ciutadans i en la memòria col·lectiva. La toponímia dels espais urbans té com a finalitats l'homenatge i la recordança de persones i esdeveniments de renom, i d'aquesta manera el seu estudi és una de les eines de què la historiografia disposa.

D'altra banda, la coneixença de l'herència cultural (i en aquest cas, específicament, musical) d'una població o una comarca per part de la seva ciutadania és un just tribut cap als artistes i estudiosos de la música que aportaren la seva ciència i el seu «saber fer» a la nostra comunitat. D'aquesta manera, la presència de professionals de l'àrea musical en els noms dels carrers i places ens ajuda a salvaguardar la memòria històrica musical del municipi de Manacor, i pot resultar un element atractiu per a entusiastes de la toponímia, historiadors i públic en general interessat pel passat, la cultura i la música.

Finalment, mentre que la ciutat de Palma compta amb l'obra d'Esteve Capó Mesquida *Carrers de Músics*, publicat per la Direcció General d'Educació l'any

1992, Manacor no té cap estudi d'aquesta tipologia. Aquest fet motiva i justifica l'adequació d'aquest treball a l'interès general.

Aquesta guia pretén promoure la coneixença del nostre entorn cultural i urbanístic, i a la vegada retre homenatge i reivindicar la recordança de les distintes figures representatives del món musical del nostre entorn. Es desitja, a la seva vegada, utilitzar la divulgació de l'estudi toponímic i biogràfic com a mitjà per a la recuperació d'una part de la història musical i social en la comarca de Manacor.

Cal tenir present que a Manacor hi va haver, i hi ha, molt bons professionals dins l'àmbit musical; aquest treball té, també, com a objectiu manifestar la necessitat de la presència d'aquests músics en els noms de carrers i places per tal de difondre la seva importància cultural i social.

Carrer de Guillem d'Efak, Poeta

Guillem Fullana i Hada d'Efak (Río Muni 1930 – Mallorca 1995) fou cantant, compositor, rapsode, escriptor i actor. Va néixer a Guinea Equatorial però de ben petit és traslladat a Manacor, on creix sota la vigilància de la germana del seu pare.

De jove compagina la seva afició musical amb la docència particular. Els seus primers escrits són poemes i rep els primers premis atorgats per la premsa mallorquina als disset anys. Quan acaba magisteri, exerceix de guia a Manacor i a les coves del Drach. Complida la majoria d'edat decideix ampliar els seus coneixements i experiències i es dedica a viatjar, passant per

Alsàcia, Catalunya Nord..., entre d'altres indrets. Aquestes experiències li serveixen per seguir escrivint (poesia social). És l'època en què treballa a la mina i escriu *El poeta i la mina* (1966).

Després d'aquesta aventura de tres anys, torna a Mallorca. S'instal·la a Palma i allà s'incorpora a una orquestra; és aquí on es pot dir que comença a tenir realment contacte amb la música. En aquesta tornada a Mallorca segueix dedicant-se a diverses vessants artístiques: poesia, narrativa, música... Amb la seva actitud rebel i la seva excepcional aparença crida l'atenció del públic, i comença a ser un músic molt conegut.

A partir de l'any 1964 i fins el 1980 resideix a Barcelona. Allà fa contactes i amariat amb gent molt influent de l'època i de la zona. Continua treballant en la seva discografia i els seus textos. Segueix guanyant premis, alguns de literatura infantil. A Barcelona actua cada nit a la Cova del Drac, un local que servia per a la difusió del corrent que ell mateix propagava, la Nova Cançó. Es pot dir que fou un dels principals pioners d'aquest moviment cultural per potenciar la música en català durant la dictadura franquista. Arribà a ser un cantant professional en llengua catalana i les seves actuacions es van multiplicant, interpretant les seves obres o versions per diversos indrets.

En la seva literatura trobam un seguit d'obres de narrativa, poesia, alguna traducció i contes per a infants. Cal recordar també la seva faceta de dramaturg i d'actor. La seva escriptura recull reflexions sobre el seu entorn social, i algunes de caire patriòtic. També és autor d'obres més dolces, com evocacions a la infantesa o romàntiques històries d'amor.

En poesia es pot recordar: *El poeta i la mar* (1956), *El regne al mig del mar* (1980), *Erosfera, Poema i contrapunt* (1982), *Poeta en bicicleta* (1984), *Capellet de vidre* (1995) o *El món-paisatges* (1997). En narrativa: *Cançó i conte del dimoni Cucarell* (1977), *Tomeu, el pescador* (1968), *La ponentada gran* (1979), *El regne al mig del mar* (1982), entre d'altres. En teatre: *Els de fora*, *La pau dels pobres* o *Fum, fam, fems*. Obtingué diversos premis, com per exemple el d'Artur Martorell (1965) pel disc *El Dimoni Cucarell*, el de Sant Jordi d'Or (1967) per *Plou i fa sol*, o el de Carles Riba (1969) per *Madona i l'arbre*, entre d'altres.

Hi ha obres que s'han donat a conèixer pòstumament i, també de manera pòstuma, Guillem d'Efak ha estat honorat amb d'altres guardons: la Medalla d'Or de les Illes Balears (2011) i la Medalla d'Or del Consell de Mallorca (2015).

Amb les seves obres es percep el seu interès per la cultura popular mallorquina, la participació en les tradicions, i la dedicació i apropament a la gent de l'illa. La defensa de la llengua i la cultura pròpies i el seu compromís amb la lluita contra la persecució i postergació a què estaven sotmeses serveixen d'inspiració per a d'Efak a l'hora d'escriure els seus poemes, llibres i cançons. La base de la seva discografia és la música popular mallorquina, el jazz i el blues. Canta i harmonitza lletres noves per a les cançons populars, cançons tradicionals i també en crea de pròpies. Presentà un bon recull de discs, tant amb cançons pròpies com d'altres autors (*Veu de Mallorca, Balada d'en Jordi Roca, Plou i fa sol, Cançó per les dones, Dissabte*).

És sabut que el seu interès musical anava més enllà de la cançó: amb la seva música d'Efak pretenia manifestar un reclam polític. Fou un personatge excep-

cional i una de les veus mallorquines més exòtiques de les quals ha pogut gaudir la nostra illa.

Passeig de Manuel de Falla

Manuel María de los Dolores Falla i Matheu (Cadis 1876 – Argentina 1946), encara que va néixer a Cadis es va formar a Madrid en el Real Conservatorio de Música i Declamación. Durant aquesta època va començar a treballar en les seves primeres obres rellevants, mentre es guanyava la vida fent classes de piano.

L'any 1907 es trasllada a París i allà entra en contacte amb diversos autors famosos com Claude Debussy, Maurice Ravel o Isaac Albéniz, entre d'altres. Aquests autors influeixen en el seu estil compositiu, inspirat en l'estètica flamenca espanyola o en el corrent impressionista. Es poden observar alguns d'aquests trets

en *Amor Brujo*, *El sombrero de tres picos*, *Fantasia Baetica* o *Noches en los jardines de España*. Amb aquestes obres es fa sentir el seu rerefons nacionalista.

Després d'aquesta etapa parisina, torna a Madrid. Allà estrena diverses obres i cultiva el gènere del ballet. Entre aquestes etapes musicals, les seves ànsies de conèixer nous estils i seguir amb les seves creacions el duen a viatjar a Suïssa, Itàlia, Granada o Sevilla, entre d'altres destins. També va compondre obres per a piano, amb marcat accent espanyol, diverses sarsueles i l'òpera *La vida es breve*.

L'any 1939, després de la Guerra Civil espanyola, es va exiliar a Argentina, i va seguir treballant en la seva cantata escènica *Atlàntida*, basada en un poema de Jacint Verdaguer. Falla va morir deixant aquesta obra inacabada, però n'encarregà la finalització al seu deixeble Ernest Halffter.

Manuel de Falla representa l'essència del nacionalisme musical espanyol, influït, en part, per la seva formació amb el músic investigador Felip Pedrell. En la seva música destaca la recerca, mitjançant el folklore, del paisatge espanyol. En gran part de les seves composicions es destil·la una investigació de la música popular, amb preferència per la música andalusa. Les seves creacions són reconegudes per la transformació de les idees i temes extrets de la música popular de formes instrumentals i ballets escenificables.

És cert que no es pot demostrar que Manuel de Falla tengués una relació directa amb Cala Mendia, on un carrer porta el seu nom, però, per contra, sí que està documentada la seva època mallorquina en el llibre *Manuel de Falla en la Isla*, de Juan Maria Thomàs, on es relata la seva estada a Mallorca i concretament a Gènova.

De la seva estada a Mallorca (1933-1934) cal destacar, musicalment, la *Balada de Mallorca*. És una obra per a cor de quatre veus mixtes sobre un tema de Chopin i text de Jacint Verdaguer (1933). La *Balada de Mallorca* de Falla va ser estrenada a la Cartoixa de Valldemossa dia 21 de maig de 1933, en el Tercer Festival Chopin; fou interpretada per la Capella Clàssica de Mallorca i dirigida per J. M. Thomàs. L'any 2016, la casa que va habitar durant la seva estada va ser derruïda, malgrat la forta oposició ciutadana i les successives reivindicacions socials en contra de destruir-la.

Algunes curiositats sobre aquest compositor són que el seu retrat apareixia a l'anvers dels bitllets de 100 pessetes o que el Conservatori Superior de Música de Buenos Aires du el seu nom.

Carrer del Tenor Massanet

Bartomeu Massanet Nadal (Manacor 1856 – l'Havana 1908), conegut com l'Àngel Massanet, ha estat una de les veus de tenor més prodigioses que ha consagrat el poble de Manacor. Fill de Bartomeu Ignasi Massanet i Catalina Nadal Mestre, manacorins de naixement. Bartomeu fill treballava en el camp, fins que va decidir formar-se com a cantant. Aquesta opció no satisfieia la seva família; tanmateix, el seu pare, pocs moments abans de morir, va haver d'acceptar que el seu fill tenia la veu d'un àngel i que havia de donar-la a conèixer al món.

Passats els vint anys, i després de la mort del seu pare, començà a formar-se en la disciplina de la música, aprofundint en la tècnica del cant i completant la seva carrera amb estudis d'interpretació. Els seus estudis de llenguatge musical i de la lírica varen ser guiats pel mestre Capó i Quetgles.

Als pocs mesos d'haver començat amb la formació lírica, Josep Ignasi Capó Arias va voler conèixer l'opinió (en referència a Massanet) d'uns dels seus

amics i entesos en aquest àmbit. Jaume Escales i Garau, melòman i cantant, l'escolta i compara el seu timbre amb cantants ja consagrats; immediatament Escales manifesta la idea d'anomenar-lo «Àngel», ja que troba que és el nom més adequat per la seva veu i el seu físic. La seva veu neta i dolça, expressiva i potent a la vegada, era brillant. Sentir-lo creava emoció i admiració. Físicament era molt ben plantat: alt, corpulent, amb els ulls cels i els cabells clars, trets que es descriuen usualment com a característiques angelicals.

Va ser durant l'any 1879 que Joan Goula, català de naixement, compositor, professor de cant, i director d'orquestra entre d'altres aficions musicals, va visitar Mallorca. Massanet i Escales varen assabentar-se'n i així com el mestre Capó havia demanat consell al mestre Escales, aquest va demanar l'opinió al mestre Joan Goula. Goula, en sentir la veu de Bartomeu, quedà impactat i va oferir-se ell mateix per seguir enriquint l'Àngel en el seu aprenentatge.

Després d'anys d'estudi i esforços, Massanet debutà amb el paper de Ramaldo de *Robert el Diable* (G. Meyerbeer) al Teatre Reial de Madrid a finals de 1880. En realitat no va ser una intervenció molt significativa, però li va obrir pas a la fama i a partir d'aquí el públic i reconeguts teatres el reclamaren en multitud d'ocasions.

Bartomeu Massanet s'enamora de Dionísia Goula, filla de Joan Goula. Malgrat l'oposició del seu mestre, contreuen matrimoni el maig de 1881. L'any 1882 neix Bartomeu F. Massanet Goula, el primer i únic fill fruit d'aquesta unió.

A partir del seu debut a Madrid (1880), segueix firmant contractes amb importants teatres d'Espanya, d'Europa i d'Amèrica, i triomfant amb un èxit rere l'altre: Barcelona (1881-1882), Reus (1883-1884), Itàlia (1883), Portugal (1885), Milà (1885-1886), Cuba (1885-1886), Mèxic (1886), Rússia (1887), Estats Units, Xile, Uruguai (1887-1890) i Cuba (1891-1896).

Entre tots aquests debuts i estrenes d'òperes, va fent visites intermitents a Mallorca per estar amb la seva mare, la seva dona i el seu fill. També brinda algunes actuacions als teatres de Madrid i Barcelona, entre contracte i contracte.

Entre els seus principals papers operístics destaquen: *Linda de Chamounix* (G. Donizetti), *Fra Diàvolo* (D. Auber), *Lucrecia Borgia* (G. Donizetti), *Lucia de Lammermoor* (G. Donizetti), *Un Ballo in Maschera* (G. Verdi), *Africana* (G. Meyerbeer), *Faust* (C. Gounod), *l'Hebrea* (J. Fromental), *La Favorita* (G. Donizetti), *Rigoletto* (G. Verdi), *Aida* (G. Verdi), *La Traviata* (G. Verdi), *Els Hugonots* (G. Meyerbeer)...

La seva fama és tan extraordinària que fins i tot és convidat a cantar l'*Ave Maria* al funeral del rei Alfons XII (1885). El mateix Massanet en una de les

seves visites a Mallorca confirma que la primera vegada que va actuar davant un públic fou a la Seu, però no comptant amb la informació confirmada d'una data exacta.

A poc a poc, i sobretot a finals de la seva carrera, Massanet va introduint al seu repertori sarsueles espanyoles, que presentava abans de l'òpera, com a pròleg. D'aquesta manera va anar mesclant les sarsueles *La bruja* (R. Chapí), *El Milagro de la Virgen* (R. Chapí) o *El Dominó Azul* (E. Arrieta) amb òperes de Verdi o Wagner.

El 1880 i el 1895 són dues dates clau en la seva història. El primer és l'any en què va debutar i el segon, quan ja gairebé acaba la seva carrera professional.

Reconciliat amb el mestre Goula (ja que el pare de la seva esposa no va acabar d'acceptar el seu compromís), el 1895 firma el seu darrer contracte i fa una gira per la península.

A finals de 1896 l'Àngel torna a l'Havana, però ha perdut la veu, i amb ella el seu renom i la seva glòria, fets molt durs d'assimilar. Acaba els seus anys de vida com a mestre de cant a la seva acadèmia de Cuba.

Carrer del Compositor Noguera

Antoni Noguera (Palma 1858 – Palma 1904) va ser compositor, folklorista, musicòleg, crític musical i músic. El seu pare, també compositor i músic, Honorato Noguera, és conegut per la famosa cançó de bressol *Vou Veri Vou*.

La seva carrera professional no va començar com a músic sinó que, obligat pel seu pare, va dedicar els seus primers anys a l'estudi de l'enginyeria de camins; tanmateix, amb el temps s'adonà que la seva vertadera vocació era la música.

Antoni Noguera va ser deixeble de Guillem Massot i Felip Pedrell. Els dos l'inspiraren a investigar i recopilar cants populars de l'illa. Com a conseqüència es pot dir que fou pioner en el desenvolupament de la música popular mallorquina i consegüentment un dels capdavanters en el nacionalisme musical mallorquí. Noguera es dedicà, també, a la docència; entre els seus deixebles figuren el compositor i organista Joan Maria Thomàs i el compositor i

pianista Baltasar Samper.

Gràcies a la investigació i a l'entusiasme per la música popular, es despertà en ell un gran interès per a la música coral, i d'aquesta manera nasqué la seva voluntat per crear una societat coral: la Capella de Manacor. Aquesta agrupació va ser fundada juntament amb Antoni Josep Pont l'any 1897 amb la finalitat de potenciar el cant coral. La seva activitat musical va començar essent un grup d'aficionats que cantaven en ocasions especials com la Setmana Santa o Tots Sants.

Antoni Noguera va donar a conèixer a Mallorca la música dels grans polifonistes clàssics; un dels objectius principals del músic era restablir les composicions oblidades d'altres èpoques, sobretot d'entre el Barroc i el Romanticisme. La polifonia religiosa del s. XVI i XVII també va ser un mostrari que donà a conèixer a l'illa. Aquest repertori, juntament amb el de música tradicional mallorquina, incloses les composicions inspirades en melodies illenques, era el recull d'obres que ell difonia amb la Capella. El seu himne, dedicat en exclusivitat a la Capella de Manacor i a tots els seus integrants, amb lletra de Miquel dels Sants Oliver, fou musicat per Antoni Noguera.

Com a crític musical i músic entès, en la seva tasca periodística, destacà com un escriptor profundament inconformista, que reaccionava contra alguns estils o agrupacions musicals per la falta de professionalitat i de modernització dels músics contemporanis. Aquesta intenció crítica tengué dues conseqüències directes i oposades per a Noguera: va aconseguir una admiració i reconeixement d'un gran grup de músics, però a la vegada també va acumular un gran nombre d'enemics.

El seu propòsit era el d'encoratjar un moviment musical modernitzador. La seva postura vers aquesta iniciativa era activa, proposava idees i creava nous projectes. Per a ocasions especials reunia coneguts músics i grans orquestres. Destil·la de la seva activitat la innegable voluntat d'ennobrir la música mallorquina.

La seva convicció d'investigar el folklore i de promoure un nacionalisme musical el va portar a emprar la música tradicional i popular pròpia de Mallorca com a base per a les seves obres. Era la seva manera de fer difusió de la cultura musical de les Illes.

Podem destacar quatre àmbits en les seves publicacions. El repertori per a cor, les peces per a piano, els llibres de crítica i les recopilacions de les conferències i assajos.

Entre la seva antologia musical, destaquen les seves obres de gènere vocal

com la *Sesta*, *Hivernenca*, *Himne de la Capella de Manacor*. També trobam harmonitzacions de cançons populars mallorquines com *Lo fill de l'ànima* i *La Balanguera* (ball), entre d'altres. Cal destacar que la majoria del seu repertori està inspirant en melodies populars i folklore mallorquí. Noguera també va participar en l'aplec de cants populars mallorquins inclosos en el *Cancionero Musical Popular Español*.

Com a pianista cal recalcar la peça per a piano *Trois danses sur des airs populaires de l'île de Majorque* (1901), que inclou *Festa*, *Dansa trista* i *Dansa de Sant Joan*, *Melodias populares españolas para piano* (Islas Baleares). També altres obres basades en melodies populars, miniatures, sonatines, polques, marçques...

De la seva faceta d'escriptor i musicòleg poden citar-se els seus llibres *Assajos de crítica musical*, amb pròleg de Juan Alcover, i *Memoria sobre los cantos, bailes y tocatas populares de la Isla de Mallorca*, amb el qual aconseguí el primer premi de la segona edició del Concurso de la Ilustración Musical Hispano-Americana.

Com a divulgador ens va deixar *La canción popular y las nuevas nacionalidades musicales*, *Música Religiosa* i *Ensayos de Crítica Musical*, entre d'altres articles editats en premsa balear.

També se li atribueix el mèrit de transcriure en notació musical la Sibil·la. Aquest fet va produir gran admiració a Pedrell, que la va presentar a l'Ateneu de Barcelona l'any 1892. També és reconeguda la seva obra *Flor de Murta*, inspirada en les melodies dels Cossiers de Montuiri.

La Capella de Manacor li va retre un gran homenatge el 25 de gener de 1955.

Carrer del Músic Antoni J. Pont

Antoni Josep Pont Llodrà (Manacor 1852 – Lluçmajor 1931), prevere, folklorista, director, organista, mestre i compositor. Pont destaca pel seu domini de la música en diferents àmbits: pedagògic, religiós i musicològic. Fou germà del sociòleg i sacerdot Andreu Pont i Llodrà, partidari d'una visió del catolicisme notablement progressista per a la seva època.

L'any 1878 Antoni Josep va ser ordenat sacerdot i a partir d'aquí el seu interès per fusionar la música amb la litúrgia va anar *in crescendo*.

Per aquest motiu l'any 1897 va fundar la Capella de Manacor juntament amb Antoni Noguera i Miquel Amer Servera. Antoni Josep va anar alternant les seves tasques de religiós i de director a la Capella amb la recopilació de tonades, danses, cançons populars... que compilà en la *Col·lecció de tonades i danses mallorquines* amb la qual va guanyar un premi en el Concurs de Música Catalana, a Barcelona l'any 1917. L'any 1922 publicà, juntament amb Felip Pedrell, el *Cancionero Musical Popular Español*. Antoni va dirigir la Capella fins l'any 1925, la qual sota la seva direcció va viure una època de gran esplendor i va esdevenir un element de cohesió i d'adhesió amb diversos intel·lectuals regionalistes.

Entre les seves aportacions a l'àmbit musical mallorquí, destaca la seva participació en congressos per la música i la llengua, la promoció en trobades musicoliteràries, i la col·laboració en memorables concerts celebrats en commemoració de dates i esdeveniments significatius.

Va ser una personalitat molt activa dins l'àmbit musical de Manacor. Fou organista de la parròquia de Manacor de l'any 1887 a l'any 1909, i professor de música en el col·legi privat Ramon Llull de Manacor (1896).

Tanmateix, la seva activitat musical, pedagògica i musicològica no es va circumscriure exclusivament al municipi de Manacor. Ans al contrari, entre d'altres ocupacions i dedicacions, organitzà diverses activitats musicals al llarg de la geografia mallorquina (com per exemple la Coral de Lluçmajor), i fou mestre de la Capella de la Seu de Mallorca.

En les seves obres, i especialment en *Recull de cançons* (1906), *Replec de ballets populars mallorquins* (1906), *Recull de cançons populars de Mallorca* (1917) i *Cançons d'infants* (1917), es veu reflectida la seva defensa del nacionalisme mitjançant la música popular mallorquina.

Pont fou col·laborador d'Antoni M. Alcover Sureda i de Francesc de B. Moll en l'estudi de fonts filològiques. Una fita molt important en la seva recerca fou el viatge a l'illa d'Eivissa que feren els tres del 4 a l'11 de juliol de 1922 (Vila i Sant Antoni), eixida que Alcover titulà amb el nom de «l'escapada filològica a Eivissa». Durant aquesta expedició parlaren i escoltaren nombrosos col·lectius autòctons de l'illa per documentar la majoria de tonades i lletres. En el seu recorregut podem destacar les visites a l'hospital i al seminari. A la seva tornada havien recopilat diverses *Caramelles de Nadal*, cançons de jocs infantils, melodies i tonades populars, goigs i gloses, entre d'altres melodies tradicionals.

Cal destacar, així mateix, la importància de Josep Pont en l'evolució de la pedagogia musical a Mallorca. Segons el mètode d'Émile Jaques-Dalcroze (1865-1950), la música ajuda a desenvolupar les habilitats de l'oïda i del cos; així doncs, la gimnàstica rítmica era una manera d'estudiar música mitjançant

el moviment físic. El plantejament de Dalcroze era desenvolupar tots els sentits, però sobretot l'auditiu, a través de la música, tot potenciant el moviment corporal. Josep Pont va ser un seguidor d'aquesta metodologia i amb la Secció Gimnàstica Parroquial de Lluçmajor va dur a terme una exhibició de gimnàstica rítmica l'any 1913. És la primera data en què es té constància d'aquest tipus de demostracions públiques a Mallorca, encara que és de suposar que aquests exercicis es degueren començar a conèixer i a entrenar amb anterioritat. De la mateixa manera, va avivar el poble de Manacor fundant el Centre Gimnasta de Manacor i organitzant el Recreatorio Parroquial de Manacor.

En reconeixement a la seva entrega al poble de Manacor, el consistori municipal va dedicar un carrer a la seva memòria: carrer del Músic Antoni J. Pont, el dia 6 de novembre de l'any 1974.

Plaça de Francesc Ramis, Músic

Francesc Ramis (Manacor 1921 – Porto Cristo 1993) fou compositor, pianista, violinista i mestre. Va néixer dins una família nombrosa i treballadora juntament amb la seva germana bessona, Margalida. Fou el petit de vuit germans.

Va tenir una infància lligada a la música i a la congregació dels dominics de Manacor. Començà a estudiar al convent dels dominics als sis anys i es pot afirmar que inicià també, des del principi, els seus estudis musicals tocant el violí. També amb els dominics seguí els seus estudis de teologia i filosofia a diferents seminaris dominicans de València i Salamanca, encara que

amb el temps descobreix la seva mancança de vocació clerical, i renuncia als estudis religiosos.

D'aquesta manera, als vint-i-un anys va deixar enrere la seva vida religiosa per realitzar el servei militar en aviació, formant-se com a pilot i especialitzant-se en vols sense motor. Mentrestant, Ramis prosseguia amb l'estudi i la millora de la tècnica instrumental del violí i del piano.

Complets els vint-i-vuit anys, referma el seu vincle musical tocant com a violinista (en ocasions com a violinista solista) a l'Orquestra Simfònica de Palma, sota la direcció de Ekhati Ahn. Passat un any, comptant amb vint-i-nou anys,

va tornar a la seva ciutat natal de Manacor, tot prosseguint amb la seva formació com a músic clàssic amb el professor Gayà amb el violí i amb Catita Ferrer amb el piano.

A partir d'aquí, Francesc Ramis començà a tenir una vida encara més activa musicalment i a desvincular-se un poc de la seva formació més clàssica: fou component de Mariland i d'Illa d'Or, fundà els Blue Star, orquestra que es convertirà amb els Sixtar, i per a la qual Ramis compondrà cançons tan conegudes com *Amor en Porto Cristo*.

A més de formar part de diversos grups musicals, Ramis tocava al Cuarteto del Drach, a l'Orquestra de Cambra, i en l'animació de vetllades turístiques durant l'estiu.

Com a bon dinamitzador musical i cultural, va impulsar la celebració dels certàmens del Concurs de Villancets de Porto Cristo i dintre d'aquest marc desenvolupà tot tipus de tasques: componia nades, interpretava amb el piano l'acompanyament de cantants, formava i preparava grups i solistes i donava suport a l'organització dels preparatius.

Francesc Ramis, a part de ser l'autor de centenars de nades que s'estrenaven en els certàmens del Concurs al llarg dels anys, compongué una gran quantitat de cançons melòdiques modernes. Algunes de les seves composicions poden ser catalogades com a música religiosa: trobem documentats uns *Goigs a Sant Antoni Abad*, venerat a l'església d'Ariany, amb lletra de Llorenç Moyà i Gilabert de la Portella (13 de desembre de 1981); com moltes de les seves nades té una melodia aferradissa i senzilla. Va compondre un *Himne del Sant Crist de la fe de Fartàritx* i va enregistrar l'*Himne a la Mare de Déu del Carme*, patrona de Porto Cristo (1988). A part, fou autor per encàrrec de l'*Himne del partit polític d'Unió Mallorca*.

Ramis dedicà peces musicals al patrimoni cultural i artístic mallorquí com el vals *Castell dels Hams*, un bolero anomenat *Mallorca* i una *Suite dels carrers de Manacor*; que desafortunadament va deixar inacabada. Així mateix, també musicà poemes d'escriptors mallorquins, com una antologia de poemes de Costa i Llobera, on destaca el poema *Lo pi de Formentor. Dos sospirs, Himne, A punt de mitja nit, Cançó, Mon Pare ja m'ho deia, Pregària a Lina, Me'n vaig a regar s'hortet, Cançó de bressol, Plantat damunt s'olivera, Un paner de figues flors, Estimada estimada, Gelosia, No pot ésser, Consells de mu mare, Illa d'Or, Bones notícies, Mu mare me vull casar, Tonina tu ets el meu càstig i De tant de voltar sa sinya*, formen part d'un recull de poemes que es troba pendent d'edició, i del qual, per tant, únicament es pot gaudir d'alguns enregistraments.¹

Carrer del Baix Riera

Miquel Riera Sureda (Manacor 1860 – Manacor 1939) era fill d'una família que vivia i treballava a la possessió manacorina de sa Canova, i aquest topònim li quedà com a renom durant el seu trajecte musical.

Als 8 anys ja començà a cantar al cor del convent dels pares dominics. Amb 15 anys feia feina de fuster, ja que la seva família no era gent acomodada i tenia moltes dificultats econòmiques, però tanmateix inicià els estudis musicals amb Mn. Antonio Sastre, i els continuà amb el mestre Andreu Torrens Busquets (Palma 1880).

L'arribada a l'èxit de Riera va estar molt lligada a la seva amistat i a l'admiració que professava a Bartomeu Massanet (l'Àngel). Massanet sempre intentava trobar temps per anar a Manacor i retrobar-se amb els seus amics, i aquests, en un dels seus retorns, li prepararen mig en broma una arribada polifònica en què ell escoltà una veu de profunds matisos. Aquesta veu era la d'en Miquel, que en aquells moments tenia uns vint anys. La seva lírica el meravellà, i Bartomeu li parlà del món de la música i del plaer de l'escena.

Quan torna a Barcelona, Massanet parla a Joan Gouda (professor de cant de l'Àngel Massanet i mestre líric conegut per inculcar la seva tècnica operística a un gran nombre de reconeguts cantants) del seu descobriment a Manacor i Joan es compromet a l'educació de la jove promesa. Gràcies a una beca de Juan Burgués Zaforteza, propietari de Son Fortesa, als vint i pocs anys, Riera anà a estudiar a Barcelona sota la direcció de Joan Goula.

Riera estigué encara 5 anys a debutar; el seu debut es produí en la temporada 1886-1887, amb l'òpera *Semirami* (Rossini) a un teatre de Sevilla, el Teatro San Fernando. Cantà al teatre de Verona *La forza del destino* de Verdi (8 d'abril de 1886). Després d'actuar a diferents teatres d'Espanya, el teatre de la Scala de Milà el contractà (1887-1890) per tres temporades. Fou contractat pel director d'òpera Maestro Baratta per representar *Los Hugonotes* (G. Meyerbeer) en el Teatre Principal de Palma (2 de desembre de 1904). El 1897 actuà al Teatre Fenicias, cantant unes àries a benefici dels soldats ferits.

Podem considerar que la seva primera actuació important a Mallorca fou al Teatre Principal de Palma, amb l'òpera *Roberto Il Diavolo* de G. Meyerbeer (8 de febrer de 1882).

¹ Bàrbara DURAN BORDOY (2010), «Francesc Ramis i el Concurs de Nades de Porto Cristo», *VI Jornades d'Estudis Locals de Manacor*, Ajuntament de Manacor, p. 288.

El baix Riera fou aplaudit en els teatres Liceu de Barcelona, Reial de Madrid, Sant Carles de Lisboa, La Opera de Mèxic, Colon de Buenos Aires i el Chacón de Cuba. Entre els anys 1890 i 1892 cantà al teatre de l'Òpera Imperial de Sant Petersburg (*Faust*, el 26 de novembre de 1890, i va haver de repetir dues vegades l'ària), i cantà en els principals teatres russos. Segons el testimoni d'un veïnat, el tsar de Rússia va regalar al baix Riera un rellotge d'or per la seva gran actuació.

Com tots els grans cantants, rebé l'empenta a la Scala de Milà i lluí la seva veu en els principals salons operístics d'Itàlia. El seu repertori era molt extens; es pot dir que dominava tots els papers de baix, però les seves obres preferides eren *Mefistòfil* (A. Boito) i *Els Puritans* (Bellini). Fixant-nos en la seva carrera musical comprovam que efectivament era un especialista en les obres de Wagner.

Es té constància que els dos manacorins (el baix Riera i l'Àngel Massanet) han actuat dos cops junts com a mínim. Es pot contar l'anècdota d'una nit de setembre (no es pot concretar l'any) corresponent a la darrera fira de l'any a Manacor, quan va córrer pel poble la notícia que el baix Riera i Massanet cantarien junts. Seria la primera vegada que ho farien. Els cantants varen sortir a la plaça del balcó de can Massanet.

El 15 de gener de 1904, un diari de l'Havana publica un article que comenta el debut del baix Riera a la capital; es pot presumir que aquell fou el darrer cop que gaudiren junts de la lírica, ja que la fi de la carrera de Massanet era propera.

La força del vincle familiar va superar el seu amor pel cant i Miquel es va veure obligat a deixar tot allò que el deslligava de la proximitat de la seva família i, encara que es trobava en plètorà artística, es retirà l'any 1911.

Així i tot, actuà a la inauguració de l'orgue de l'església de Lluçmajor, beneït pel vicari general Antoni Maria Alcover, amb la missa del pare Aulí (6 d'agost de 1912) i amb l'acompanyament a l'orgue de Nicolau Bonnin. Així mateix, el 1920, en el domicili de Bartomeu Servera Gili, empresari i fill adoptiu de Manacor, se celebra una festa particular que presideix el governador civil; al llarg de la vetllada, Riera canta dues àries. Finalment, l'11 d'abril d'aquell mateix any va actuar de solista amb la Capella de Manacor, a l'església de Sant Vicenç Ferrer, cantant *Pontificalis* de Perosi.

Manacor el nomenà fill il·lustre de la ciutat (1911) i li feu un homenatge al Teatre Principal de Manacor el 1926. També és fill adoptiu de Palma, on un carrer de la ciutat porta el seu nom.

El 9 de març de l'any 1943 el poble de Manacor li dedicà el carrer de la

casa on va néixer i hi col·locà una placa en el seu honor. Aquest carrer abans es coneixia amb el nom de Joanot (1726), d'en Rena (1743), Mosson Joanot Andreu (1788) o d'en Cabey (1812-1862); després va ser convertit en el carrer de l'Orient (1863). Actualment es conserva tant el nom del carrer com la placa.

Com a curiositat, observam que aquesta placa col·locada a la que fou casa seva indica el 1849 com a any del seu naixement, mentre que totes les fonts escrites consultades refereixen els anys 1859 o 1860.

Carrer d'Antoni Maria Servera

Antoni Maria Servera (Manacor 1886 – Son Servera 1956) fou compositor, músic, organista, director i professor. Era conegut com «Don Toni de sa Música» per la seva participació i organització de diverses activitats musicals.

Després de la seva infància, transcorreguda a Son Servera, començà els seus estudis al Seminari Diocesà de Palma, on compaginava la seva carrera religiosa amb la musical, aprofundint la seva formació en harmonia i piano. De totes maneres, va abandonar els estudis del Seminari i va partir cap a Argentina. Allà continuà amb la seva formació musical fins assolir la plaça de director del Conservatori Beethoven de San Juan de la

República d'Argentina, càrrec que va ocupar durant disset anys. Durant la seva estada a Argentina, es va sentir atret per la interpretació de sarsueles i allà va dirigir algunes companyies.

Va tornar a Manacor l'any 1931 i va ocupar el lloc de director de l'Escola de Música i de la Banda Municipal de Música de Manacor (1935-1955).

Amb la col·laboració de Sebastià Rubí, fundà l'Agrupació Artística de Manacor, associació formada per actors i actrius. Antoni s'encarregava de la composició de la música de diverses sarsueles per a ser representades per aquesta agrupació. La més famosa de les seves composicions escèniques és *Ai Quaquin que has vengut de prim!* amb lletra de Sebastià Rubí i estrenada l'any 1935.

Se li atribueix el mèrit d'haver compost l'*Himne de Son Servera* i d'haver orquestrat el *Ball dels Moretons*. D'entre les sarsueles de la seva composició, destaquen *En Banyeta Verda* (1935, amb lletra dels germans Gabriel i José Fuster), *El Pirata* (1937, amb lletra de Gabriel Fuster), *El tio Pep se'n va a Muro*

(1938, amb lletra de S. Rubí), i la marxa fúnebre *Por Dios y por la Patria* (1940).

La seva vocació de mestre el dugué a fundar una acadèmia de música als voltants de l'església dels Dolors de Manacor; anava alternant la seva tasca docent en aquesta acadèmia amb l'alliçament d'alumnes del Col·legi Municipal Ramon Llull del mateix poble.

També va dirigir la Congregació Manacorina, essent, a la vegada, l'organista de la parròquia de Manacor.

L'Ajuntament de Manacor li dedicà un carrer el 1967.

Conclusions

Una vegada acreditada i argumentada la importància cultural, social i històrica del reconeixement de la labor dels músics en el nostre municipi mitjançant la seva presència en la toponímia urbana, es pot concloure que és interessant i necessari salvaguardar i amplificar aquesta positiva influència. Per exemple, es podria fer una revisió de distints noms de carrers i places, perquè alguns destacats músics de la nostra ciutat encara no han rebut aquest reconeixement. I actualitzar, restaurar i condicionar les plaques dels carrers existents amb nom de músics també és una tasca fonamental (per exemple, és necessària la restauració de la placa del carrer de l'Àngel Massanet); cal recordar que cada placa i cada nom de carrer té la significació d'un petit monument històric.

En aquesta comunicació es pot apreciar com la música es reflecteix també a la vida urbana d'una ciutat, en aquest cas a la localitat de Manacor. El sentit d'aquest treball no es limita a la simple ressenya biogràfica sinó que, a més, relata els itineraris pels indrets de la nostra comarca que estan dedicats a músics com una manera d'acostar la música, els compositors, els cantants... a la gent de Manacor, i reivindicar que es mantingui en vida la memòria i el sentiment de gratitud vers aquests professionals de la música que, sense dubte, amb l'exercici d'aquest art milloraren la vida dels seus coetanis.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ÁLVAREZ-OSSORIO FERRER, Margalida (2008). *Tenor Massanet: La veu de l'Àngel*. Ajuntament de Manacor. Departament de Cultura.

CAPÓ MESQUIDA, Esteve (1992). *Carrers de Músics*. Palma: Direcció General d'Educació.

FERRER MASSANET, Rafael (1997). *Primera historia de la Capella de Manacor*. Manacor: Associació Cultural S'Agrícola.

SANMARTÍN PEREA, Julio (1952). *Uetam: el mejor cantante de su tiempo*. Palma: Gráf. Miramar.

THOMÀS, Joan Maria (1996). *Manuel de Falla en la Isla*. Palma: "Sa Nostra", Caixa de Balears.

Cultura
popular i
literatura

X

Jornades d'Estudis Locals de Manacor